

واتا و ياسا لۆجيكيه كانى هەندى له ئامرازه كانى به ستن له زمانى كوردیدا
لێكۆلینه وه به كى واتاسازى لۆجيكيه

پ.ی.د. عبدالواحد مشیر محمود دزه یی

به شی كوردی كۆلیژی زمان/ زانکۆی سه لاهه ددین/ هه ولیتر

نیشانه	واتاکه ی
-	رسته ی ناپاست
+	رسته ی پاست
::	که واته
<---	ده بیته
&	و
v	یان
ب	به لام
≠	نايه کسان
~	نه ری
~	نه ری ی نه ری
	ئه گه ر

پوخته

واتا و ياسا لۆجيكيه كانى هەندى له ئامرازه كانى به ستنى زمانى كوردی

باسه كه له چوارچێوه ی لۆجيكدا باس له ياسانى هەندى ئامرازه كانى به ستن ده كات، كه چۆن يارمه تیده ر ده بیته بۆ ئابووری قسه كردن و كورتكردنه وه ی رسته . ئامانج و گرنگی باسه كه له وه دایه باس له دوو خالی گرنگ ده كات كه بریتین له: ده ستنیشانكردنی واتا و ياسا لۆجيكيه كانى ئامرازه كانى به ستن له زمانى كوردیدا ؟ و رۆلى ئەم ئامرازانه له ئابووریکردنی زماندا .

باسه كه جگه له پیشه كى و ئەنجام له دوو ته وه ره پێكهاتوه، ته وه ره ی به كه م تايبه ته به واتا و لۆجيك، ته وه ره ی دوو م تايبه ته به ياسا كانى هەندى له ئامرازه به ستنه ره لۆجيكيه كان له زمانى كوردیدا، گرنگترین ئامانج، كه پێی گه یشتوین له م باسه دا ئەوه یه: ياسا لۆجيكيه كانى زمانى كوردی هه مان ياسای لۆجيكی زمانانى تره وه ك: عه ره بى و ئینگلیزی و دواتریش رۆلێكى گرنگ ده گێن له ئابووری زمان، له كۆتايدا ئەنجام و پوخته ی باسه كه به زمانى عه ره بى و ئینگلیزی خراوه ته پوو .

پێشه كى:

أ- ناوونيشانی باسه که :

واتا و یاسا لۆجیکیه کانی هندی له نامرازه کانی بهستنی زمانی کوردی دا .

ب- سنووری باسه که :

بسه که له چوارچێوهی لۆجیکدا باس له یاسانی هندی نامرازه کانی بهستن دهکات که بریتین له (و، یان، بهلام، نه،نا)، ئهگەر)، که چۆن یارمهتیده ده بێت بۆ ئابووری قسهکردن و کورتکردنهوهی رسته .

ج- نامانج و گرنگی باسه که :

بسه که بهمه بهستی وهلامی سی پرسیار نهجامداروه که بریتین له :
- دهستنیشانکردنی یاسا لۆجیکیه کانی نامرازه کانی بهستن له زمانی کوردیدا ؟
- ئایا دهتوانین بلێین ئه نامرازانه هۆکاری ئابووریکردن له زماندا ؟
گرنگی باسه که له وه دایه نامرازه کان وهك هۆکاری ئابووری زمان دهخاته پوو، سه ره پای ئه مهش یاسا لۆجیکیه کانی له زمانی کوردیدا دهخاته پوو .

د- رێتازی باسه که :

بسه که له ژێر رۆشنایی رێتازی وهسفی نهجامداروه .

ه- ناوه رۆکی باسه که :

بسه که جگه له پێشهکی و نهجام له دوو ته و ره پیکهاتوه، ته و ره ی یه که م تایبه ته به واتا و لۆجیک، که ئه م سه ردێرانه ی خواره وه ده گریته وه : واتا له روانگی لۆجیکه وه، مه سه له لۆجیکیه کان، راستی و ناراستی مه سه له لۆجیکیه کان، ته و ره ی دوو م تایبه ته به واتا و یاسا کانی هندی له نامرازه بهستینه ره لۆجیکیه کان له زمانی کوردیدا، که ئه م سه ردێرانه ی خواره وه ده گریته وه : نامرازه کانی بهستن، لۆجیکی نامرازه کانی بهستن، گۆرینی رسته ی ئاسایی بۆ رسته ی لۆجیکی، واتا و یاسا کانی نامرازه کانی بهستن له رسته ی لۆجیکیدا. له کۆتایدا ئه جماع و پوخته ی باسه که به زمانی عه ره بی و ئینگلیزی خراوه ته پوو .

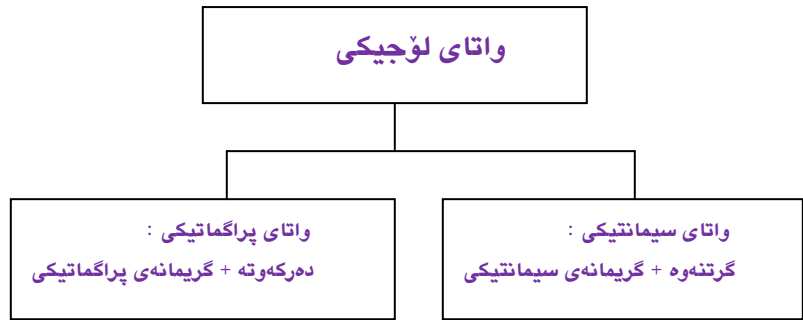
بهشی به که م : به یوه ندی نێوان واتا و لۆجیک :

١- واتا له روانگی لۆجیکه وه :

واتاسازی زانستی که به دوا ی واتای وشه و رسته دا ده گه رپیت، زانستی لۆجیکیش به دوا ی بنه ما و یاسا کانی بیرکردنه وه دا ده گه رپیت، یاسا کانی بیرکردنه وه ش پشت به واتا ده به ستیت، چونکه بیرکردنه وه نییه بی واتا، به م پێیه په یوه ندییه کی به تین هه یه له نێوان واتا و لۆجیک، ئه مهش ده گه رپته وه بۆ په یوه ندی به تینی واتا و بیرکردنه وه، په یوه ندی نێوان رسته و بیرکردنه وه په یوه ندییه کی راسته وخۆیه، که چی په یوه ندی نێوان وشه و بیرکردنه وه په یوه ندییه کی ناراسته وخۆیه، بیرکردنه وه پشت به رسته ده به ستیت و رسته ش پشت به وشه ^(١)، که واته په یوه ندی نێوان رسته و بیرکردنه وه له پله ی یه که م دیت و په یوه ندی نێوان وشه و بیرکردنه وه له پله ی دوو م دیت .

دوو جۆره واتامان ههیه، یهك تایبهته به زمان و توانست و واتاكه ی تر تایبهته به قسه كردن و دهبرپین ، جۆری یهكهم : (دهلالهت) یا(مصدق) (Significance) ه، كه واتایهکی ئاماژه ییه بۆ سه رچاوه و جۆری دووهم (مهعنا) (Meaning) یا(مهفهوم) (Concept) ه، كه واتایهکی هۆشهکی چه مکیه، مهعنا به کارهینانی (دهلالهت) ه له لایه ن تاکی ناخپوره وه، به لام دهلالهت سه پاندى واتای کۆمه له به سه رشت و رووداو... هتد^(٧). به م پئیه (مهعنا) تئکه ل به ههست و سۆز و مه به ستی ناخپوره ده بیته و له پراگماتیک نزیک ده بیته وه، که چی (دهلالهت) له واتای سیمانتيکی نزیک ده بیته وه . په یوه ندى نتيوان ئهم دوو جۆره واتایه په یوه ندىیه کی پئچه وانیه هه رچهنده چه مک زیاد بکات ئه و سه رچاوه که م ده کات و هه رچهنده چه مک که م بکات ئه و سه رچاوه زیاد ده کات، بۆ نمونه وشه ی (گول) وه رگین، ئاماژه یه بۆ هه موو گولێک، جا ئه گه ر وشه ی (نیرگن) ی بۆ زیاد بکین و بیته (گولێ نیرگن) ئه و ته نها ئاماژه ده بیته بۆ (گولێ نیرگن) .

واتا له روى لۆجیکه وه ئه و درک پیکردنه یه که به دواى دیاریده یه که وه دیت، وه ک شه رم که سووریوونه وه ی له دوا دیت و له گه ل دووباره بوونه وه ی واقعیك دروست ده کات له بیر^(٧)، واتای لۆجیکی هه ردوو واتای سیمانتيکی و پراگماتیکى به یه که وه ده به ستیته وه :

یهكهم : واتای لۆجیکی سیمانتيکی :

- ١- ئه نتمينت (Entailment): ئه و په یوه ندىیه لۆجیکه ده گرته وه که له نتيوان وشه ی گشتی و تایه تیدا هه یه، ئه م په یوه ندىیه په یوه ندىیه کی ئالوگۆر نیه^(٨) بۆ نمونه :
- کۆتریک فې - بالنده یه ک فې .
 - بالنده یه ک فې ≠ کۆتریک فې .
- ب- پيش گریمانه ی سیمانتيکی : په یوه ندىیه کی لۆجیکیه له نتيوان دوو پسته دا، جا ئه گه ر رسته ی (١) راستیته، ئه و رسته ی (٢) راست ده بیته، به پئچه وانیه وه^(٩) . وه ک :
- نه وزاد ئیستا نوێژ ناکات .
 - نه وزاد نوێژکه ر بووه .

له گرمانه دا وەرگر گرمانه دهکا نهک رسته، هه ریۆیهش واتاکه ی دهچیته خانه ی پراگماتیک، به لام له نهتلمینت دا واتاکه ی له رۆنانه رسته که وهردهگیریت .

دوهم : واتای لۆجیک، پراگماتیک :

١- لیکهوته (Implication) : ئەم واتایه دهگریتتهوه، که له لایه ن قسهکهروه به شیوهیهکی ناپراستهوخۆ

دهبرپاوه ^(٦) . وهک :

- هه موو مرۆفیک ده مرۆ .

- سوقرات یش مرۆفه .

: سوقرات ده مرۆیت ^(٧) .

ئەم واتایه ی وەرمان گرتوه له ریگای پیشهکیهکانه وه بووه .

ب- پیش گرمانه ی پراگماتیک: ئەم پیش گرمانه یه دهچیته خانه ی مهسهله ی لۆجیک (propositional logic) له ریگای رۆنانه رسته وه دورست ده بیئت ^(٨) .

واتای لۆجیک له ریگای (دهره نجام Deduction) له بهره نجام هه لده هیئنجری که بنه ماکانی بریتین له :

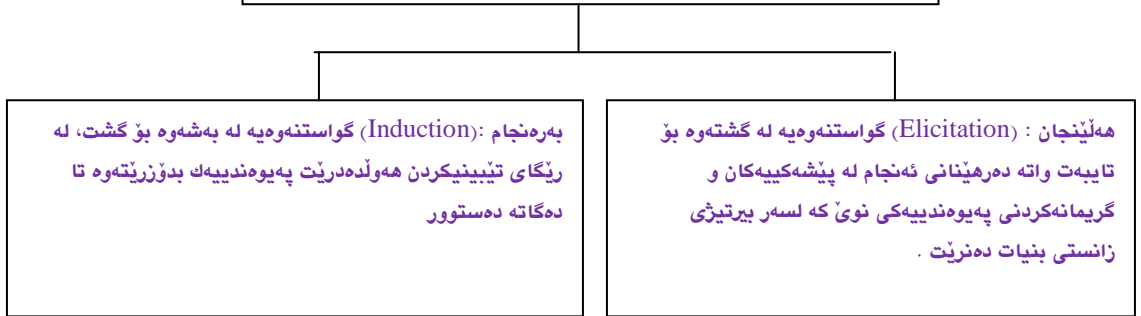
- پیشهکی : پیشهکیهک یان زیاتر دهگریتته وه .

- نه نجام : نه وه دهستوره یه که له پیشهکیهکان هه لده هیئنجریت .

- په یوه ندی لۆجیک : نه وه په یوه ندییه یه که پیشهکی و نه نجام به یه که وه ده به سیتته وه ^(٩) .

ئەم نه نجامه ش نه گه ری راستی و ناپراستی هه یه . (دهره نجام) دوو چۆره :

دهره نجام (Deduction): هینانی به لگه یه بۆ سه لماندنێ داواکراو

٢- مهسه له لۆجیکیهکان :

مهسه لهکان چۆریکن له هه ولدان، هه لگه ری راستی و ناپراستی راگه یانراویکن ^(١٠) . واته یان (-) که نه رین:

وهک: (شاره که مان گه وره نییه) یان (+) وهک: (شاره که مان گه وره یه)، مهسه له لۆجیکیهکان دا به شه بن بۆ

دووچۆر که بریتین له :

أ- گوزاره : بپاری ئیرینی و نرینی راگه نراویک دهادت وه :

- نازاد هاتووہ .
- نهوزاد نه هاتووہ .
- مهسه لهی لوجیکی گوزاره سی بنه مای ههیه که بریتین له :
- بابته : (نازاد) (نهوزاد)
- گوزاره : (هاتوو) (نه هاتوو)
- بپاری : سه لمانندی (هاتنی نازاد) و سه لمانندی (نه هاتنی نهوزاد) .

ب- مرجی :

- بپارادانه به په یوه ستببون و نه بوونی مهسه له یه که به مهسه له یه کی تر وه ک :
- نه گهر رۆژ هه لاهات، نهوا رۆژ بوونی ههیه .
- واته بوونی (رۆژ) بنده به (رۆژه لاتن) و نه بوونی بنده به (هه لانه هاتنی رۆژ) .
- مهسه لهی لوجیکی مرج سی بنه مای ههیه :
- پيشه کی : (رۆژ هه لات) .
- پاشه کی : (رۆژ بوونی ههیه) .
- په یوه ندى : بریتیه له نامراه کانی بهستان : نه گهر ^(١١) .
- راستی و ناپاستی مهسه لهی لوجیکی به ستراوه ته وه به (دهرئه نجام)، که بوونی (به لگه)، بۆ سه لمانندی داواکراو، دهره نجام ده بیته دوو جۆر :

أ- دهره نجامی ناراسته وخۆ :

- هینانی به لگه یه بۆ سه لمانندی داواکراو، بۆ ئەم مهسه لانه به کاردیت، که ناتواند ریت له ریکای دهرئه نجامی راسته وخۆوه سه لمیندریت ^(١٢) وه ک : (رۆج ^(١٣) بوونی ههیه ؟) به سی ریکای به دهست دیت :

أ- بیچه وانه :

- به یه که وه هاتنی دوو مهسه له یه، که یه کیان راسته و نه ویترا ناپاست . به دوو شیوه :
- ده بی مهسه لهی دووهم (داواکراو) راست بیت بۆ نه وهی مهسه لهی یه که م (سه لمینراو) ناپاست بیت .
- ده بی مهسه لهی دووهم (داواکراو) ناپاست بیت بۆ نه وهی مهسه لهی یه که م (سه لمینراو) راست بیت .
- بۆ به دهست وینانی دهره نجام پیوستیمان به م ههنگاوانه ده بیت بۆ سه لمانندی ئەم مهسه له یه :
- ههچ رۆحیک بوونی نییه .
- یه که م : دیاریکردنی داواکراو . (ههچ رۆحیک بوونی نیه) .
- دووهم : دیاریکردنی پیچه وانه که ی . (رۆج بوونی ههیه) .

سپیه م : دهره نجامی راستی و نارپاستی پیچه وانه کھی . (راستی پیچه وانه سه لمیندراوه ، که هندی رۆج بوونی هیه ، بۆیه ده بیئت داواکراو به نارپاست له قه لیم بدریئت ، چونکه سه لمیندراوه ، که دوو دژ ناتوانن له راستی و نارپاستیدا کۆببنه وه ، واته ئه گهر یه کیان راست بیئت ده بیئت ئه ویتتر نارپاست ده بیئت) چواره م : پراکتیزه کردنی ده ستوری دوو مه سه له پیچه وانه که . (له بهر ئه وه ی پیچه وانه کھی راسته ، ده بیئت داواکراو نارپاست بیئت) .

پینتجه م : ئه نجام . نارپاستی (هیچ رۆحیک بوونی نییه)^(١٤) .

٢- پیچه وانه ی ئاست :

بریتتییه له گۆرپینه وه ی هه ردوو لایه نی مه سه له که له گه ل هیشتنه وه ی چۆنییه تی و راستی ، واته گۆرپینی (بابهت) بۆ (گوزاره) و به پیچه وانه وه ، به م پتییه مه سه له ی یه که م پپی ده گوتریئت (ره سه ن) و مه سه له ی دوو م پپی ده گوتریئت (پیچه وانه ی ئاست) . ئه م ریکایه به کاردیئت بۆ ئه و مه سه لانه ی ، که (پیوسته مه سه له ی دوو م (داواکراو) راست بیئت تا مه سه له ی یه که م (سه لمینراو) راست بیئت) . ئه م سه لماندنه چه ند مه رجیکی هیه وه ک : ده بیئت بتوانریئت بابهت و گوزاره شوینی یه کتر بگره وه ، ئه گهر مه سه له ی یه که م (+) بوو ده بیئت مه سه له ی دوو م یه م یه م (+) بیئت و ئه گهر مه سه له ی یه که م (-) بوو ده بیئت مه سه له ی دوو م یه م (-) بیئت ، نابیئت هه ردوو لایه نی مه سه له که (+) بن بۆ نارپاستی مه سه له ی دوو م . بۆ به ده سه ته ی ئانی دهره نجامی راستی مه سه له ی (هه ندی شله ئاون) پیوستیمان به م هه نگاوانه ی خواره وه ده بیئت :

- دیاریکردنی داواکراو . (هه ندی شله ئاون)

- دیاریکردنی ره سه ن . (هه موو ئاو شله یه)

- سه لماندنی راستی ره سه ن . (سه لمینراوه که ، هه موو ئاو یك شله یه ، پیچه وانه ی ئه مه ده بیئت : هه ندی شله ئاون ، چونکه ئه گهر ره سه ن راست بیئت ، ئه وای پیچه وانه که شی راسته) .

- پراکتیزه کلردنی ده ستور . (له بهر ئه وه ی ره سه ن راسته ، که بریتتییه له (هه موو ئاو یك شله یه) ، ئه وای پیچه وانه که شی راسته) .

- ئه نجام : راسته (هه ندیک شله ئاون)^(١٥) .

٣- پیچه وانه ی دژ :

گواستنه وه ی مه سه له یه که بۆ مه سه له یه کی تر ، که بابه ته که ی دژی گوزاره ی مه سه له ی یه که م بیئت و گوزاره که ی دژی بابه تی مه سه له ی یه که م بیئت ، له گه ل مانه وه ی چۆنییه تی و راستی . وه ک : (هه موو نووسه ریک مرۆفه) ، دژه که ی : (هه موو مرۆفیک نووسه ر نییه) . ئه م جۆره ی سه لماندن به کاردیئت بۆ هه مان مه سه له ی پیشوو تر که بریتتییه : (پیوسته مه سه له ی دوو م (داواکراو) راست بیئت ، تا (سه لمینراو) ی مه سه له ی یه که م راست بیئت . ئه م سه لماندنه چه ند مه رجیکی هیه وه ک : گۆرپینه وه ی هه ردوو لایه نی مه سه له ، له گه ل هه لگه راندنه وه ی لایه نیک بۆ پیچه وانه که ی واته : گۆرپینه وه ی دژی گوزاره ی مه سه له ی یه که م بۆ بابه تی مه سه له ی دوو م و دژی بابه تی مه سه له ی یه که م بۆ گوزاره له مه سه له ی دوو م ، سه بارهت به چۆنییه تی

مهسه له كان نه گهر (+) بن ده بیټ دواى ئالوگړې ههر (+) بن و نه گهر (-) ده بیټ دواى ئالوگړې ههر (-) بن، دیسان پیټیسته گړپینه وهی لایه نه كان (+) بن بۆ ناراستی مهسه لهی دووهم . بۆ سه لمانی راستی مهسه له که ده توانین هه مان نموونه ی پیشوتر به کار بیټین ^(١٦).

ب- دهره نجامی راسته وخۆ : هینانی به لگه یه بۆ سه لماندن دواکراو، ئەم ریگایه ی سه لماندن به کار دیت بۆ ئەو مهسه لانه ی که ریگری نییه له به کار هینانی، ^(١٧) واته بۆ هه موو ئەو مهسه لانه به کار دیت، که دهره نجامی ناراسته وخۆی تیا دا به کار نایه ت، که به چه ند شیوه یه که ئە نجام ده دیت :

١- بیټانه : پراکتیزه کردنی یاسای گشتییه به سه ر به ش بۆ زانینی بریاردان له سه ر به ش ^(١٨) وهک :

- ئە وهی به گهرمای بکشیت کانزا یه .

- ئاسن به گهرمای ده کشیت .

- : ئاسن کانزایه .

یاسای گشتی بریتییه له : (ئه وهی به گهرمای بکشیت کانزا یه) .

به ش : ئاسن .

بۆ (بریاردان) سوود له یاسای گشتی وهرده گهریت بۆ بریاردان له سه ر (کانزایی ئاسن) .

٢- به ره نجام Induction : به ره نجام به دوا داچوونه له به شه وه، تاكو بگه ین به ده ستوری گشتی،

به ره نجام دوو جوړه :

١- به ره نجامی ته واو: به دوا داچوون بۆ هه موو به شه كان ده کات، بۆ گه یشتن به ئە نجام وهک :

- جیهان گزپاوه .

- هه موو گزپانیک روداوه .

: جیهان روداوه .

ب- به ره نجامی ناته واو :

به دوا داچوون له هه ندی به ش ده کات بۆ گه یشتن به دهره نجام ^(١٩)، بۆ نموونه : (هه موو ئاژه لیک شه ویلاگی خواره وهی ده جولینیت)، ئە مه به ره نجامیکی ناته واوه، چونکه (تیمساح) شه ویلاگی سه ره وهی ده جولینیت، که واته دهره نجامه که ده بیته دهره نجامیکی ناته واو .

٢- نواندن : سه لماندن بریاره له به شه وه بۆ به شیکی تر که به یه ک بچن، وهک : (هه رامبوونی ترشانی تری)

له سه ر بنچینه ی لیکچوونی له گه ل (شه راب)، چونکه شه راب له تری ترشاو و بۆ گه ن دروست ده کریت . نواندن

له ژۆر بواری جیا جیا بۆ ته بنچینه ی ژۆر له گریمانه زانستییه کان، بۆ نموونه له ریگای نواندنه وه (داروین)

تیوری (مملانیی مانه وهی نیوان زینده وه ره کان) ی دانا، کاتیک که تیبینی کرد لیکچوون هه یه، له نیوان

ژیانی کۆمه لایه تی و ژیانی سروشتی له رووی مملانی و پیشبرکی وه ، دیسان (نیوتن) له ریگای نواندنه وه

(تیوری راکیشان) ی دانا، چونکه تیبینی ئە وهی کرد که لیکچوون هه یه له که وتنی ته ن بۆ سه ر زه وی و

جولانه وهی مانگ به ده وهی زه وی و جولانه وهی ئە ستیره کان به ده وهی رۆژ ^(٢٠) .

٣ - راستى و ناراستى، مهسه له لوجيكيه كان :

به يوهندى لوجيكي نتيوان كه رسته كان ده توانرئت شيبكرئته وه و جيا بكرئته وه، هم موئو و زانباريانه ي كه له رسته دا هن، دوو ئه گه ره هيه بئ ئو هه والانه ي كه گوزاره كانى ده يدن، كه له نتيوان راستى و ناراستى دايه، راستى و ناراستى رسته له واتاسازى لوجيكي دا جيگاي بايه خه و گرنگى پئنده درئت^(٣١) . زانبايانى زمان هاوپانين له سه ره ئه وه ي كه قومي لوجيكي تاكه پئنگا بيئ بئ بپياردان له سه ره (راست) ي و (ناراست) ي قومي لوجيكي بئ ئو مه به سه سه سئ بئ چون هه يه :

بئ چونى يه كه م : رسته كان (Sentences) هه لگري نرخی راستين :

ئو م بئ چونه پئي وايه ده سه له واژه يكي وهك : (له راستيدا،) تايبه تمه ندى راستى ده گه پئنيئته وه بئ ده سه له واژه يكي تر وهك : (له راستيدا براكه ي خؤشه ده ويئ) واته تايبه تمه ندى راستى ده گيرئته وه بئ (ئو براكه ي خؤشه ده ويئ) به پئي ئو م بئ چونه رسته كان يان (راست) ن يان (ناراست)، ئو مه ش تنه رسته راكه يان دنه كان (Declarative sentence) ده گرئته وه، تنه نا بئ ئو هئماو ده رپريئانه ش، كه بئ جه ختكردن (Assert) و بپياريان بارئك كه راسته يان ناراسته . به م پئي هه لگري نرخی راستى تنه نا له م رسته نه دايه، كه جه خت له بپياريك يان شتئك ده كن، فه يله سو فنه كان ره خنه له م بئ چونه ده گرن به وه ي رسته خؤى هه لگري راستى و ناراستى نيه، به لكو واتا كان يان هه لگري ئو تايبه تمه ند ييه ن^(٣٢) بئ نمونه ئه گه ره وشه يكي لئل (Equivocal) وه رگرين، يه كي له واتا كانى بئ جه ختكردن به كار بيئين، له م باره دا رسته كه يان راست يان ناراست ده بيئت ؟ بؤيه ده توانين بلئين كه ئو رسته نه ي بئ جه ختكردى شتئك به كارها تووه، ئو نارخيكي راستى ده بيئت، ئه گه ره كارها ت بئ جه ختكردى شتئكي تر ئو نارخيكي ترى ده بيئت .

بئ چونى دووم : واتا و مه سه له كان (Proposition) هه لگري نرخی راستين :

ئو م بئ چونه پئي وايه كه مه سه له كان هه لگري واتاي راست يان ناراستن، جا ئه گه ره يه كي له واتا كانى وشه ي لئل (راست) بيئت ده بيئت واتا كه ي ترى (ناراست) بيئت، به زؤرى ئو هئمايه ي كه به كار ديئ بئ جه ختكردى شتئك ده توانين ناويان بنئين مه سه له (Proposition)، كه له شئوه ي رسته دايه، بئ نمونه ده رپريئى : (له راستيدا ناسمان باراناويه)، ئو م ده رپريئنه ئوه ده چه سپئنيئت كه ناسمان باراناويه، به لام ده رپريئى (ناسمان باراناويه) جه ختكردى تيا دا نيه، ئه وه ي جيگه ي كئشه يه له م بئ چونه دا ئه وه يه ئه گه ره دوو ده رپريئى وهك : (نازاد ده لئى من ماندووم)، (نه وزاد ده لئى من ماندووم) وه رگرين، ده بيئين رسته ي (من ماندووم) رسته يه كه نيه فره واتا بيئت، به لكو يه ك واتاي هه يه، باس له يه ك مه سه له ده كات، به لام ناتوانين يه ك نرخیان پئنده ين و بلئن (راست) ن يان (ناراست)ن، ده شئ يه ك له م ده رپريئانه راستيئت و ئه ويتر يان ناراست بيئت^(٣٣) ، كه واته به پئي ئو م بئ چونه ده توانين بلئين ئو م دوو ده رپريئنه يان (راست)ن يان (ناراست)ن، له وانه شه يه كيان (راست) بيئت، بؤيه ناتوانرئت پشت به وه به سه ستين، كه مه سه له كان هه لگري (راست) ي بن، چونكه نرخیه كه ي به پئي كات و شوين و كه سى به كار هئنه ره ده گورئت.

بۆچوونی سێیه م : ده‌برینه جیگیرکراوه‌کان (Statements) هه‌لگری نرخى راستین :
 ئەم بۆچوونه پێی وایه ده‌برینی جه‌ختکردن (Statements) هه‌لگری راستی و ناراستیه، بۆ نموونه :
 (هندرین له ماله) ئەگەر (دوینی) بوتریت و یان (ئیمپۆ) بوتریت، ئەوا یه‌ك واتا ده‌دات و یه‌ك مه‌سه‌له‌یه،
 به‌لام هه‌مان جه‌ختکردنیان نییه، چونکه له دوو کاتی جیاوازدا گوتراوه، به‌م پێیه ده‌برینی : (من ماندووم)
 هه‌مان مه‌سه‌له‌یه، چونکه ئەگەر (رێبین) وابلیت ئەوا بۆ (رێبین) راست ده‌بییت، به‌لام بۆ هه‌رکه‌سیکی تر
 بگه‌رێندریتته‌وه ئەوا ناراست ده‌بییت ^(٢٤) واته ئەو ده‌برینانه‌ی که نیشان کراون (راست)ن ئەوانه‌ی تر (ناراست)
 ن . له‌م بۆچوونانه‌ی سه‌ره‌وه بۆمان ده‌رده‌که‌وێت، که دوو جۆره (راستی) هه‌یه : (راستی شیکاری)، راستی
 (پێکاته‌یه‌ی) به‌مه‌ش دوو جۆره رسته یان مه‌سه‌له‌مان ده‌بییت که بریتین :

أ- رسته‌ی شیکاری Analytic :

شیکردنه‌وه دابه‌شکردنی شتیکه بۆ پارچه‌کانی و دواتر لیکۆلینه‌وه له پارچه‌کان و دۆزینه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی
 نێوانیان، رسته‌ی شیکاری ئەو رسته‌یه که که‌رسته‌کانی ئاماژه بۆ راستیه‌ک ده‌ک‌ن که گفتوگۆ هه‌لتاگریت و
 ناتواندریت نکۆلی لیکۆریت ^(٢٥) وه‌ک :

- تاوس بالنده‌یه .
 - سێو جۆریکه له میوه .
 - دایکم ژنه .
- هه‌ریه‌ک له‌م رستانه‌ی سه‌ره‌وه دروستن و راستیه‌ک ده‌خه‌نه‌پوو، له ریگای فۆرمه لۆجیکیه‌کانه‌وه و
 پێویست ناکات لیکۆلینه‌وه و به‌دواداچوون بۆ به‌هاکانیان بکریت، (لایزن) پێی وایه (راستی) و (ناراستی)
 به‌هۆی فۆرمی لۆجیکی پێشه‌کیه‌که‌یه‌وه ده‌خریته‌پوو بۆ نموونه رسته‌یه‌کی وه‌ک :
- All unmarried men are unmarried واته : هه‌موو ئەو پیاوانه‌ی ژنیان نه‌هیناوه ره‌به‌زن .
 ئەمه‌ش ده‌گه‌رێته‌وه بۆ که‌رسته‌که و سروشتی په‌یوه‌ندی نێوان که‌رسته‌کانی زمان ^(٢٦) ، که‌واته ئەم
 رستانه رسته‌ی شیکارین و راستیه‌کانیان له ناوه‌خنی رسته‌کاندان .

ب- رسته‌ی پێکاته‌یه‌ی Synthetic :

پێکاته‌ی کۆکردنه‌وه‌ی به‌شه‌کانه یان لیکدانی تاییه‌تمه‌ندییه‌کانه بۆ گه‌یشتن به‌ ده‌ستوریکێ گشتی، رسته‌ی
 پێکاته‌یه‌ی ئەو رستانه‌ن، که مه‌رج نییه راستن راستی و ناراستی ئەم رستانه به‌نده به‌ گه‌رانه‌وه بۆ واقع و
 وه‌کیه‌کی له‌گه‌ڵ واقع جا ئەگەر وه‌ک یه‌کیو له‌گه‌ڵ واقع ئەوا راسته و ئەگەر وانه‌بوو ئەوا ناراستن وه‌ک :

- ژیار ته‌مه‌نی ٢٠ ساڵه .
- باوکی وریا رۆژنامه‌وانه .
- نزیکه‌ی سێ هه‌زار زمان له‌سه‌ر گۆی زه‌وی هه‌یه .

هەریەک لەم رستانهی سەرۆه ئاماژە بۆ رووداویەک دەکەن و ناتوانین بڵێین راستە یان ناپراستە، راستی ئێم رستانه به برابردکردنی لهگهڵ واقع ئەگەر راست دەرچیت ئهوه راسته و ئەگەر نا راست نییه (٢٧).

تەوهرەى دووهم : ياساكانى هەندى له ئامرازه بەستنه‌ره لۆجىكییه‌كان له زمانى كوردیدا

١- ئامرازه‌كانى به‌ستن (Conjunction) :

ئامراز به‌شێكە له به‌شه‌كانى ئاخاوتن، ئامراز هۆیه‌كه بۆ گه‌ياندننى مه‌به‌ست و به‌ستنه‌وه‌ى وشه‌كانى ناو رسته به‌ پێى پېویست (٢٨)، له واتاسازى لۆجىكی پېویستیمان به‌ به‌ستنه‌ره‌كان (Connectives) ده‌بیته بۆ لێكدان و كورتكردنه‌وه‌ى رسته، كه ده‌چیته چوارچێوه‌ى لۆجىكی مه‌سه‌له (Proposition logic) و ده‌رئه‌نجامى logical consequence، كه پشت به‌ ده‌ره‌نجام له پێشه‌كییه‌كان ده‌به‌ستیت (٢٩).

٢- لۆجىكی ئامرازه‌كانى به‌ستن :

له هه‌موو زمانێكدا هه‌ندێك وشه‌ى ئه‌ركى هه‌ن كه ئاماژه بۆ ته‌ن و شت و رووداو ناكه‌ن له ده‌ره‌وه‌دا، هه‌ر بۆیه‌ش ئاماژه بۆ هه‌چ واتایه‌كى فه‌ره‌نگى ناكات، بۆ نموونه (ئازاد، كالى، سلیمانی، هه‌ولێر، گول، ... هتد) ئاماژه بۆ واقیعیك ده‌كەن له ده‌ره‌وه، ده‌تواندیت هه‌والیان له‌باره‌وه‌ بدریته و هه‌ندى وشه‌ى تریش ده‌توانن ببن به‌ هه‌وال و تاییه‌تمه‌ندى ... هتد وه‌ك : (كه‌وت، رۆیشت، فرۆشت، خوارد ... هتد)، به‌لام هه‌ندى وشه‌ى وشه‌ى تر هه‌ن وه‌ك : (و - یان - نه ... هتد) یان هه‌ندى راده‌ و پله‌ى (Intensifier) وه‌ك (هه‌ندێك - هه‌موو و گشت) كه ئاماژه بۆ هه‌چ واقیعیك ناكه‌ن و بۆیه‌ش چه‌مك دروست ناكه‌ن، ئێمه‌ لێره ئه‌م ئامرازانه‌ى به‌ستن به‌ وشه‌ى لۆجىكی ناو ده‌به‌ین، چونكه له رسته‌ى لۆجىكیدا كاریگه‌رییه‌كى به‌رچاویان هه‌یه. ئامراز پهیوه‌ندى به‌ رسته‌وه‌ هه‌یه و له رسته‌دا رۆلى روون ده‌بیته‌وه، به‌ پێچه‌وانه‌ى پێشگر و پاشگر رۆلى له وشه‌دا روونده‌بیته‌وه (٣٠).

٣- گۆرینی رسته‌ى ئاسایی بۆ رسته‌ى لۆجىكی :

بۆ زیاتر جه‌ختكردنه‌ سه‌ر واتای رسته، جه‌خت له‌سه‌ر واتای وشه‌ چه‌مكداره‌كان ده‌كریت نه‌ك ئه‌ركییه‌كان به‌مه‌ش ده‌توانن له رسته‌دا بیان سه‌رینه‌وه، چونكه كار له واتای رسته‌كه ناكات و گوێگر لێى تیده‌گات بۆ نمونه :

- شێروان ده‌چیت بۆ زانكۆ . ده‌توانن بېگۆرین بۆ : شێروان ده‌چیت زانكۆ .

له زمانى لۆجىك (شێروان، زانكۆ) ده‌رپینى ئاماژه بۆكراون و (ده‌چیت) ده‌رپینى گوزاره‌ییه Predicate، ئه‌مه‌ش زمانى لۆجىك كه (بۆ) ده‌سه‌رپته‌وه، چونكه كاریگه‌رى له‌سه‌ر واتا نابیت . بۆ

گۆرینی رسته‌ى ئاسایی بۆ رسته‌ى لۆجىكی ئه‌وا جووت تیره (== <) به‌كاردیت وه‌ك :

- پیاوه‌كه كه‌وت == < پیاو كه‌وت .

- شیلان له قوتابخانه هاته‌وه == < شیلان قوتابخانه هاته‌وه

دهبينين له م دوو رسته يه ي سهر وه دا له يه كم (هكه) ناسياوي سپاوه ته وه و له رسته كه ي تر (له) ي نامزاي په يوه ندى، به م بڼه ده توانين بلڼين، كه له زمانى لوجيكا ده تواندرت وشه نركيبه كان بسپردرته وه و ته نها وشه فرهه نكيه خاوه ن اوهره كه كه به يلدريته وه . له هر رسته يه كي ساده دا ته نها وشه نامازه كراوه كان به تايبه تي ناوه كان ده مينځته وه له گه ل يه ك گوزاره و نوانتر ده سپدرينه وه، جگه له رسته هاوسه نكيه كان وهك :

– توباما سه روكى ولاته .

له م رسته يه ه وال نييه به پڼي واتاي و دوو ده رپرڼي نامازه بؤكراوي تيدا يه (توباما) و (سه روكى سه روكى ولات) و هه رودوكيان نامازه بؤ يه ك و اتا ده كه ن، چونكه ده توانين شوڼنيان بگورپنه وه بلڼين :

– توباما = سه روكى ولات .

– سه روكى ولات = توباما .

كه واته نه گهر رسته هه والي نه ييت نه وا نه و رسته يه به زوري رسته يه كي هاوسه نكه .

٤- وانا و ياساكانى نامرازه كانى به ستن له رسته ي لوجيكا :

نامرازه كانى به ستن ده بڼه هوكارى نه وه ي هه ندى كه رسته ي دووباره لادريت رسته يه كي نابوورى و لوجيكي دروستمان ده ست كه وڼت، هه روهك (پيرجيري) پڼي وايه نابوريكردن له زماندا به ستراره ته وه به به كار هڼاناي كه م ترين وزه (٣١) له م ته وه ره يه دا باس له هه ندى له م نامرازه و تايبه تمه ندييه كانيان ده كه ين له زمانى كورديدا، كه پشت به (دهره نجام) ده به ستيت له پيشه كيبه ك يان زياتر، به م رجى په يوه ندييه كي لوجيكي نه نجام و پيشه كي به يه كه وه بيه ستته وه، دهره نجام په يوه ندى به بيركردنه وه ي مرؤفه وه هه يه، چونكه كاتيك مرؤف بيرده كاته وه هه ولده دات له ريگاي (دهره نجام) له بارىكي دياره وه بچيت بؤ بارىكي ناديار :

١- (و) ي هاوپيک :

(و) له زمانى كورديدا هه مان واتاي (And) له زمانى ئينگليزدا، (و) به شدارى له رسته ي هاوپيک ده كات، واته نه م جوره رستانه له رووى نه نجامداني كارى رسته كانيان هاوپيكن و له شپوه ي نه رين هه مان ناراسته وه رده گرن (٣٢) هه موو نه وناوانه ي، كه به م نامرازه ليك ده درين به شدارى له رووداوي فرمانه كه ده كه ن به پڼي نه و نركه ي له ناو چوارچپوه ي رسته دا پڼيان سپيردراوه (٣٣) له م رستانه ي خواره وه (كار) له هه موو رسته كان دووباره بؤته وه و ده تواندرت يه كجار وهك گوزاره به كار به يندرته ي، به م هه رسته يه كي لوجيكيان ده ست ده كه وڼت :

١- نه له ند هات .

٢- ناوات هات .

٣- نيوار هات .

ده توانين نه م رستانه هه مووى ليكبه دين و بلڼين :

٤- ئەلەند و ئاوات و نۆوار هاتن .

راستی رستهی (٤) بەنده بە راستی رستهکانی (١ - ٣) واتە ئەگەر رستهکانی (١-٣) راستین ئەوا رستهی (٤) راست دەبێت و ئەگەر رستهکانی (١-٣) ناپاراست بن ئەوا رستهی (٤) ناپاراست دەبێت . کەواتە مەرجی راستی رستهی (٤) راستی رستهکانی پیشوتەرە لە (١-٣) بەبێ هەلاویژکردن .

(و) ی بەستینەر چەند یاسایەکی هەیه کە بریتین لە :

یاسای یەکەم : یاسای گۆرپنەوهی بەستان :

بەسەیری ئەم رستهیەیی خوارەوه بەکەین :

٥- سەهەند و ئەلەند لە تاقیکردنەوه سەرکەوتن.

ئەم رستهیە ئەوه دەگەیهنیت کە (سەهەند لە تاقیکردنەوه سەرکەوتوو) و (ئەلەند لە تاقیکردنەوه سەرکەوتوو) ، جا ئەگەر (و) ی بەستینەر هێمای (&) بۆ دابنێت دەتوانین یاسایەکی بۆ گۆرپنەوهی بەستان بەکاربێنین، کە بریتین لە : ئەگەر س & ص راست بێت ئەوا س & س راست دەبێت .

بەم پێیە یاسای دەرپینی گۆرپنەوهی بەستان بەم شیۆهەیی خوارەوهی لێدیت :

س & ص (پیشەکی)

.: ص & س (ئەنجام)

ئەم یاسایە ئەوه دەگەیهنیت ئەگەر پیشەکی لۆجیکی بریتی بوو لە (س & ص) ئەوا ئەنجامی لۆجیکی بریتی دەبێت لە (ص & س) ، واتە ئەگەر راستبێت (سەهەند و ئەلەند لە تاقیکردنەوه سەرکەوتن) ئەوا ئەنجامی (ئەلەند و سەهەند لە تاقیکردنەوه سەرکەوتن) راست دەبێت .

یاسای دووهم : یاسای راستی بەستان :

ئەم یاسایە پێویستی بە دوو پیشەکی راست هەیه تا بگەینه ئەنجامی راست وەک :

١- دەروون لە ئەمریکایە .

٢- دەوون لە ئەمریکایە .

دەتوانین رستهی (١،٢) لیکبەدەین و رستهی (٣) مان دەست بەکەوێت .

٣- دەروون دەوون لە ئەمریکان .

ئەمەش ئەوه دەگەیهنیت کە ئەگەر (س) راستبێت و (ص) راستبێت، ئەوا س & ص راست دەبێت

یاساکەش بەم شیۆهەیی لێدیت :

س (پیشەکی ١)

ص (پیشەکی ٢)

س & ص (ئەنجام)

ياسای سییەم : ياسای راستی لەسەر بەستراو

ئەم ياسایە پێویستی بە یەك پێشەکییە، بۆ بەدەستەینانی ئەنجام، بۆ نموونه :
- دەروون و دەوێن لە ئەمریکان .

جا ئەگەر راستبێت دەروون و دەوێن لە ئەمریکان، ئەوا ئەوێش راست دەبێت که (دەروون) لە ئەمریکایە .
ياساکەش بەم شێوەیە خوارووە دەبێت :

س & ص (پێشەکی)
س : (ئەنجام)

ياسای چوارەم : ياسای راستی بەستراو

ئەم ياسایەش پێویستی بە یەك پێشەکییە، بۆ بەدەستەینانی ئەنجام، بۆ نموونه :
- دەروون و دەوێن لە ئەمریکان .

جا ئەگەر راستبێت دەروون و دەوێن لە ئەمریکان، ئەوا ئەوێش راست دەبێت، که (دەوێن) لە ئەمریکایە .
ياساکەش بەم شێوەیە خوارووە دەبێت :

س & ص (پێشەکی)
ص : (ئەنجام)

ئەم ياسایانەى که باسمانکرد تايبەتن بە بەستێنەرى (و) و دواتریش تايبەتبون بە یەك بەستراو، هەرچەندە ئەگەر زۆر بەستراویش هەبێت ئەوا هەر راست دەردەچن وەك :

- دەروون و دەوێن و دانا و دەشتی لە ئەمریکان .

بۆ راستی و ناراستی بەستێنەرى (و) چوار ئەگەر هەیه که بریتین :

أ- ئەگەر (س) و (ص) راستین .

ب- ئەگەر (س) راست و (ص) ناراست بێت .

ج- ئەگەر (س) ناراست و (ص) راست بێت

د- ئەگەر (س) ناراست و (ص) ناراست بێت

بۆ نموونه :

١- چاوان زیرەکه . (س)

٢- چاوه‌پێ زیرەکه . (ص)

٣- چاوان و چاوه پئی زیره کن (س & ص)

ده توانین ته گره کان بهم شیوهی خواره وه بخهینه پوو، (راست) واته وه که یه که له گه ل واقیع و (نا راست) واته پیچه وانهی واقیعه و ناراسته (٣٤) .

	<p>(١) س راست (پیشه کی ١)</p> <p>ص راست (پیشه کی ٢)</p> <hr/> <p>.. س & ص راست (ته انجام)</p>
<p>(٢) س راست (پیشه کی ١)</p> <p>ص ناراست (پیشه کی ٢)</p>	
	<p>(٣) س ناراست (پیشه کی ١)</p> <p>ص راست (پیشه کی ٢)</p> <hr/> <p>.. س & ص ناراست (ته انجام)</p>
<p>(٤) س ناراست (پیشه کی ١)</p> <p>ص ناراست (پیشه کی ٢)</p> <hr/> <p>.. س & ص ناراست (ته انجام)</p>	

ده توانین ته واوی ته یاسایانه له خشتیه کدا بخهینه پوو، بۆ راست (+) دانراوه و بۆ ناراست (-) دانراوه :

ب- (یان) ی مه لئێژاردن :

(یان) ی نامرازی جیا که ره وه یه له زمانی کوردیدا هه مان واتای وشه ی (OT) ئینگلیزی ده دات و هیمای)

داده نریت، ته م په یوه نـدی	نه انجام	پیشه کی ٢	پیشه کی ١	ته گه ر	٧) بـق
نیوان رسته کان	س & ص	ص	س		ته مرازه
(٣٥) شیوه ی	+	+	+	١	جیاوازی
نامازه یه بۆ دوو	-	-	+	٢	ده رده بپـیت
:	-	+	-	٣	هیماکه
یان ره نه چ	-	-	-	٤	ته گه ر، وه ک
					١- رزگار

ليّره بوون .

٢- رهنج يان رزگار ليّره بوون .

له هه لژاردندا نه گهر (س) V (ص) راستبیت نه و (ص) V (س) راسته، به واتایه کی تر ده تواندریت ئالوگژپ له نیتوان (س) و (ص) بکریت و یاساکه شی به م شیوهی خواره وهی لیّدیت :

س ٧ ص (پیشه کی
٧ ص (نه انجام)

ده توانین نه م یاسایه به یاسای ئالوگژپی هه لژاردن دابنیتین .
بۆ راستی و ناراستی به ستینه ری (یان) چوار نه گهر هه ن :

أ- نه گهر (س) و (ص) راستن نه و (س) V (ص) راست ده بیت (نه انجام)

(١) س (راست) پیشه کی ١
ص (راست) پیشه کی ٢
٧ ص (راست) (نه انجام)

ب- نه گهر (س) (راست) بیت و (ص) ناراست بیت نه و (س) V (ص) راست ده بیت (نه انجام)

(٢) س (راست) پیشه کی ١
ص (ناراست) پیشه کی ٢
٧ ص (راست) (نه انجام)

ج- نهگر (س) ناراست) بیټ و (ص) (راست) بیټ ئهوا (س) ٧ (ص) (راست) ده بیټ (ئه نجام)

(٣) س	(ناراست)	پیشه کی ١
ص	(راست)	پیشه کی ٢
: ص ٧ س (راست) (ئه نجام)		

د- نهگر (س) ناراست) بیټ و (ص) (ناراست) بیټ ئهوا (س) ٧ (ص) (ناراست) ده بیټ (ئه نجام)

(٤) س	(ناراست)	پیشه کی ١
ص	(ناراست)	پیشه کی ٢
: ص ٧ س (ناراست) (ئه نجام)		

بەم شیوهیە دەبینین راستی س ٧ ص لەم سیّ بارە ی خوارەو دە بیټ : راستی (س،ص) بە یەكەو یان راستی (س) یان راستی (ص)، ناراستی س ٧ ص لە یەك باردا دیتەدی کاتیك (س،ص) بە یەكەو یان ناراست دەبن^(٣٦). دەتوانین نهگره كانی (یان) ی هه لێژاردن لەم خشته یه ی خوارەو بە یه نه پوو، كه بۆ راست (+) دانراوه و بۆ ناراست (-) دانراوه :

نه گر	پیشه کی ١	پیشه کی ٢	ئه نجام
	س	ص	س ٧ ص
١	+	+	+
٢	+	-	+
٣	-	+	+
٤	-	-	-

ج- (به لام) ی درکیتکردن :

(به لام) ئامرازی رسته ی پیچه وانه یه له زمانی کوردیدا، که جیاوازی و دژایه تی نێوان دوو دیاریده، رووداو، بیر، ... هتد پیشان ده دات^(٣٧) ئه م ئامرازه له به رامبه ر (But) زمانی ئینگلیزی دیت، رسته ی دوای ئه م ئامرازه پیچه وانه ی رسته ی یه که مه^(٣٨) ، وه ک : به هار هات، به لام کالی رویش ت .

راستی و ناراستی رسته له م رسته لیكدراوه دا پشت به راستی ئه ورستانه ده به ستیت كه له رۆنانی رسته كه دا به شدارن . واته راستی هاتن و راستی رۆیشتن، جا ئه گهر هێمای (ب) له بری (به لام) به کاربێنین ئه وا چوار ئه گهرمان ده بێت كه بریتین له :

أ- ئه گهر (س) (راست) بێت و (ص) (راست) بێت ئه وا (س) ب (ص) (راست) ده بێت (ئه نجام)

س	(راست)	پیشه کی ١
ص	(راست)	پیشه کی ٢
: . س ب ص (راست) (ئه نجام)		

ب- ئه گهر (س) (راست) بێت و (ص) (ناراست) بێت ئه وا (س) ب (ص) (ناراست) ده بێت (ئه نجام)

س	(راست)	پیشه کی ١
ص	(ناراست)	پیشه کی ٢
: . س ب ص (ناراست) (ئه نجام)		

ج- ئه گهر (س) (ناراست) بێت و (ص) (راست) بێت ئه وا (س) ب (ص) (ناراست) ده بێت (ئه نجام)

س	(ناراست)	پیشه کی ١
ص	(راست)	پیشه کی ٢
: . س ب ص (ناراست) (ئه نجام)		

د- ئه گهر (س) (ناراست) بێت و (ص) (ناراست) بێت ئه وا (س) ب (ص) (ناراست) ده بێت (ئه نجام) (٣٩) .

س	(ناراست)	پیشه کی ١	ده توانین ئه گهره کانی ناراست (-) دانراوه
ص	(ناراست)	پیشه کی ٢	
: . س ب ص (ناراست) (ئه نجام)			

(دانراوه و بۆ

نه‌گەر	پیشه‌کی ١	پیشه‌کی ٢	نه‌نجام
	س	ص	س ب ص
١	+	+	+
٢	+	-	-
٣	-	+	-
٤	-	-	-

د- (نه، نا، مه) ی نه‌ری (رپوونه‌دان) :

ئامرازه‌کانی نه‌ری له زمانی کوردیدا بریتین له (نا، نه، مه) ده‌چنه سه‌ر کاری ئه‌ری رابردویی ساد و رانه‌بردویی ساده و داخوازی به پیشیانوه ده‌لکین و ده‌یانکه‌ن به نه‌ری^(٤٠) نه‌ری ده‌تواندیریت وه‌ک ئامرازه‌کانی تر به قورمی لوجیکی ناوی ببه‌ین نه‌ری له لوجیکدا هیماي (~) بۆ دانراوه وه‌ک :

١- تافگه هات . (نه‌ری)

٢- ~ تافگه هات . (نه‌ری) .

٣- ئارام رۆیشت بۆ گه‌شت و په‌ریز هاته‌وه . (نه‌ری) .

٤- ~ (ئارام رۆیشت بۆ گه‌شت) & ~ (په‌ریز هاته‌وه) (نه‌ری) .

هه‌روه‌ک ده‌بینین رسته‌ی (١) ئه‌رییه و رسته‌ی (٢) نه‌رییه، هه‌روه‌ها رسته‌ی (٣) ئه‌رییه و رسته‌ی (٤) نه‌رییه، که ده‌توانین به‌م شیوه لوجیکییه ئامازه‌ی بۆ بکه‌ین :

٥- س

٦- ~ س

٧- س & ص

٨- (~ س) & (~ ص) .

ده‌بینین رسته‌ی (٥) نه‌ری رسته‌ی (٦) و رسته‌ی (٨) نه‌ری رسته‌ی (٧) .

بۆ راستی و ناراستی په‌یوه‌ندی نۆوان (س) و (~ س) چوار ئه‌گه‌ر هه‌ن که بریتین له :

١- نه‌گه‌ر (س) (راست) بی‌ت و (~ س) (ناراست) ده‌بی‌ت .

س	(راست)	پیشه‌کی یه‌که‌م
~ س	(ناراست)	(نه‌نجام)

ب- نه‌گه‌ر (س) (ناراست) بی‌ت و (~ س) (راست) ده‌بی‌ت .

س	(نا راست)	پیشه کی یه کهم
: (س) (راست) (ئه نجام)		

ج- ئه گهر (س) (راست) بیټ و (س) (راست) ده بیټ .

س	(راست)	پیشه کی یه کهم
: (س) (راست) (ئه نجام)		

د- ئه گهر (س) (نا راست) بیټ و (س) (نا راست) ده بیټ .

س	(نا راست)	پیشه کی
: (س) (نا راست) (ئه نجام)		

لیره دا ده توانین بلتین هه رگیز نابیت رسته ی (ئه ری) و (نه ری) له یه ک کاتدا راست بن وه ک :

– من ئیستا لیره م ، من ئیستا لیره نیم .

واته ئه گهر یه کیان راست بیټ ئه وه که ی تر ناراست ده بیټ و نه ری رسته ی راست رسته ی ناراستمان پیده دات و نه ری رسته ی ناراست رسته ی راستمان پیده دات ^(٤١) .

هه ره ها ده توانین بلتین که نه ری رسته ی ئه ریمان پیده دات بۆ نمونه :

١- بلند شانۆی خو شه وئۆ .

٢- بلند شانۆی خو شناوئۆ .

٣- راست نیه بلند شانۆی خو شناوئۆ .

ده بینین رسته ی (٣) نه ری رسته ی (٢) ده کاته وه رسته ی ئه ری و همان واتای رسته ی (١) ده دات، واته

رسته ی (٣) همان واتای رسته ی (١) ده دات .

ه- (ئه گهر) ی مرچ :

رسته ی مرچ له زماندا له ریگای ئامرازه کانی مرچه وه دروست ده بیټ وه که ئه موو ئامرازه کانی تر، مرچی

روودان و دیاریده ی رسته ی سه ره کی ئاشکرا ده کات، ئامرازی (ئه گهر، هه که) له گه ل رسته ی شوینکه وتوی

مرجدا به کار دیت ^(٤٢) هه ندئۆ جاریش کورنکراوه ی (ئه گهر)، (گهر) به کار دیت ^(٤٣) . هه ندئۆ ئامرازی تریش

وه ک: (که، تا، ئه گینا) به کار دیت ^(٤٤) ، به لام ئامرازی (ئه گهر) له هه موویان به هیزتره و ده توانئۆ جیگای

هه موویان بگریته وه ^(٤٥) .

رستهی ، ← شانەى ← یت بق نمونه :

أ- ئەگەر ئەژین بێت، ساکار دەچیتە زانکۆ .

ب- ئەژین دیت ← ر دەچیتە زانکۆ .

ئەگەر تێبینی رستهی سەرەوه بکەین دەبینین رستهی (ب) دەرپینتکی لۆجیکی رستهی (أ)، چونکە هێمای نامازە بق پەيوهندی مەرجی دەکات، لای راستی تیرهکە مەرجەکیە و لای چەپی تیرهکە وەلامی مەرجەکیە^(٤٦) .

له رستهی مەرجدا دەتوانین دوو ئەگەر بخەینەپوو :

أ- ئەگەر (س) رستهی مەرج بێت و (ص) وەلامەکی بێت و (س) ئەنجام بدریت، ئەوا (ص) یش ئەنجام دەدریت وەك :

١- بەهار دابمەزريت ئۆتۆمۆبیل دەکريت .

٢- بەهار دامەزرا

٣- .: بەهار ئۆتۆمۆبیل دەکريت .

س ← ص	پیشهکی یهكهم
س	پیشهکی دووهم
.: ص ئەنجام	

ب- ئەگەر (س) رستهی مەرج بێت و (ص) وەلامەکی بێت و (ص) ئەنجام نەدریت، ئەوا (س) یش ئەنجام نادریت چونکە (ص) واتە (س) بە ئەنجام نەگەیشننی وەلامی مەرج ، بەمەش کاری مەرجەکەش جی بەجی نابیت وەك :

س ← ص	پیشهکی ١
ص ~	پیشهکی ٢
.: ص ~ ئەنجام	

- ١- بهار دابمه زیت ئۆتۆمۆبیل ده کریت .
 ٢- بهار ئۆتۆمۆبیلی نه کری .
 ٣- : بهار دانه مه زراوه .
 له رسته یه ی سه ره وه دوو ئه گه ره بوو (رووداو ، روونه داو) ، به لام جاری وا هه یه هه ره له رووی شیکاریه
 مه رجی روودانی تیدا نییه بۆیه ، ئه نجامیش هه ره به نیگه تیف ده بیئت وهک :
 - ئه گه ره ناپلیۆن کوردی ، ئه وا من کوردم .
 بیگومان (ناپلیۆن) کورد نییه بۆیه وه لامی مه رجه کهش جی به جی نابیئت .
 ئه نجام :
 ١- ئامرازه کانی به ستان واتایه کی ئامازه بیان نییه ، به لام ئه رکی لیکدان ده بینن ، که فاکته ریکی گرنگه بق
 نابوووی زمان و که مکردنه وه ی ئه رک و وزه .
 ٢- یاسا کانی ئامرازه کانی به ستن به م شیوه ی خواره وه ن :

أ- یاسای (و) :

ئه گه ره	پیشه کی ١	پیشه کی ٢	ئه نجام
	س	ص	س ٧ ص
١	+	+	+
٢	+	-	+
٣	-	+	+
٤	-	-	-

ب- یاسای (بان) :

ئه گه ره	پیشه کی ١	پیشه کی ٢	ئه نجام
	س	ص	س & ص
١	+	+	+
٢	+	-	-
٣	-	+	-
٤	-	-	-

ج- ياسای (بهلام) :

نه گەر	پیشهکی ١	پیشهکی ٢	نه انجام
	س	ص	س ب ص
١	+	+	+
٢	+	-	-
٣	-	+	-
٤	-	-	-

د- ياسای (نه ری):

- بق راستی و ناراستی په یوه ندى نتيوان (س) و (~س) چوار نه گەر هه ن که بریتین له :
- ١- نه گەر (س) راست بیټ و (~س) ناراست ده بیټ .
 - ٢- نه گەر (س) ناراست بیټ و (~س) راست ده بیټ .
 - ٣- نه گەر (س) راست بیټ و (~س) راست ده بیټ .
 - ٤- نه گەر (س) ناراست بیټ و (~س) ناراست ده بیټ .

و- ياسای مه رج :

- ١- نه گەر (س) رسته ی مه رج بیټ و (ص) وه لاهه که ی بیټ و (س) نه انجام بدریټ، نه وا (ص) یش نه انجام ده دریټ .
- ٢- نه گەر (س) رسته ی مه رج بیټ و (ص) وه لاهه که ی بیټ و (~ص) نه انجام نه دریټ، نه وا (س) یش نه انجام نادریت چونکه (~ص) واته (~س) به نه انجام نه گه یشتنی وه لاهه مه رج ، به مهش کارى مه رجه که ش جى به جى نابیټ .

بهر او پتزه کان :

- ١- (عزمی اسلام: ١٩٨٥: ٢٠٩)
- ٢- (عبدالهادی الفجلی: ١٤١٥: ٣٠)
- ٣- (هه مان سه چاره: ٢٤)
- ٤- (دیار عه لی که مال: ٢٠١٠: ٩٩)
- ٥- (محمد محمد یونس: ٢٠٠٤: ٤٥)
- ٦- (هه مان سه چاره: ٥٢)
- ٧- (اف، ار، بالمر: ١٩٨١: ٢٠٣)
- ٨- (له ته وه ره ی داهاتوو به دریټی یاسی لئوه ده که یین)

- ٩- (ياسر باسم ژنون: ٢٠٠٧: ١١٢)
- ١٠- (عبدالهادي الفجلي: ١٤١٥: ٥١)
- ١١- (همان سهچاوه: ٥١ - ٥٢)
- ١٢- (همان سهچاوه: ٦٢)
- ١٣- مه بېست له (نۆج) رۆڤي مردوو هه کاته که رۆڤيکي شه رانگيزييه لاي رۆژئاوايييه کان و ئيسلام باوه بهي پيئي نيبه .
- ١٤- (همان سهچاوه: ٦٤ - ٦٨)
- ١٥- (همان سهچاوه: ٦٩ - ٧٢)
- ١٦- (همان سهچاوه: ٧٣ - ٧٥)
- ١٧- (همان سهچاوه: ٧٦)
- ١٨- (همان سهچاوه: ٧٧)
- ١٩- (همان سهچاوه: ٩٢ - ٩٣)
- ٢٠- (همان سهچاوه: ١٠٣ - ١٠٥)
- ٢١- (اف، ار، بالمر: ١٩٨١: ٢٠٨)
- ٢٢- (عزمي اسلام: ١٩٨٥: ٩٤)
- ٢٣- (عزمي اسلام: ٩٨)
- ٢٤- (عزمي اسلام: ٩٩)
- ٢٥- (فرانك بالمر: ١٩٩٧: ١٩٨)
- ٢٦- (جون لاينز: ١٩٨٠: ٧١)
- ٢٧- (محمد علي الخولي: ٢٠٠٠: ٦٤ - ٦٥)
- ٢٨- (نه سرين فه خري و كوردستان موکرياني: ١٩٨٢: ٢٠٤)
- ٢٩- (المياشي ادراوي: ٢٠١١: ١١٢)
- ٣٠- (نه سرين فه خري و كوردستان موکرياني: ١٩٨٢: ١٩١)
- ٣١- (پير جيقي: ١٩٩٢: ١٠٩)
- ٣٢- (عبدالولا حوسين ره سول: ٢٠٠٦: ٣٢)
- ٣٣- (وريا عومەر ئەميين: ١٩٨٤: ٢٨)
- ٣٤- (محمد علي الخولي: ٢٠٠٠: ٢١٢ - ٢١٧)
- ٣٥- (كوردستان موکرياني: ١٩٨٦: ٧٥)
- ٣٦- (محمد علي الخولي: ٢٠٠٠: ٢١٧ - ٢٢٢)
- ٣٧- (كوردستان موکرياني: ١٩٨٦: ٧٤)
- ٣٨- (محهمه ئەميين هه ورامي: ١٩٨١: ٣١١)
- ٣٩- (محمد علي الخولي: ٢٠٠٠: ٢٢٢ - ٢٢٤)
- ٤٠- (ئه حمهه د قادر شه ريف به ريزجي: ١٩٨٧: ٤٣)
- ٤١- (محمد علي الخولي: ٢٠٠٠: ٢٢٤ - ٢٢٦)
- ٤٢- (كوردستان موکرياني: ١٩٨٦: ٨٤)
- ٤٣- (عبدالولا حوسين ره سول: ٢٠٠٦: ٤٣)
- ٤٤- (نه سرين فه خري و كوردستان موکرياني: ١٩٨٢: ٢٠٣)

سەرچاوهكان :

- ١- به كوردی :
- ١- ئەحمەد قادر شەریف (١٩٨٧) رێزمانی كوردی، بۆ پۆلی یەكەم، بۆ ئەوانەى كوردی نازانن، چ/٢، كۆلیژی ئاداب، زانكۆی سەلاحەدین، هەولێر .
- ٢- دیار عەلى كەمال (٢٠١٠) گوتاری سیاسی كوردی لە روانگەى پێشگریمانەكانەوه، نامەى دكتورا، كۆلیژی زمان، زانكۆی سەلاحەدین، هەولێر .
- ٣- عەبدوللا حوسێن ره سول (٢٠٠٦) پوخته بەكى وردى رسته سازى كوردى، چ/٢، بلاوكراوه كانى كتيبفرۆشى سۆران، ژماره ٧٥، هەولێر .
- ٤- كوردستان موكرىانى (١٩٨٦) سینتاكسى رستهى ساده له زمانى كوردیدا، وه زاره تى رۆشنبیری و پاگه یانندن، ده زگای رۆشنبیری و بلاوكردنه وهى كوردی، زنجیره ١٣٣ .
- ٥- لاوین ته حسين ره شيد (٢٠١٢) واتای لۆجیکى رستهى مەرج له زمانى كوردیدا، لیکۆلینه وه به كى واتاسازی لۆجیکیه، نامەى ماستەر، به شى كوردی، كۆلیژی زمان، زانكۆی سەلاحەدین، هەولێر .
- ٦- محەمەد ئەمین هەروامى (١٩٨١) زارى زمانى كوردی له ته رازووی به راورد دا، وه زاره تى رۆشنبیری و راگه یانندن، ده زگای رۆشنبیری و بلاوكردنه وهى كوردی، زنجیرهى زمانه وانى (٣)، به غدا .
- ٧- نەسرین فەخرى و كوردستان موكرىانى (١٩٨٢) رێزمانى كوردی، چاپخانهى زانكۆی سەلاحەدین، هەولێر .
- ٨- وریا عومەر ئەمین (١٩٨٤) ئامرازه كانى به ستن، گۆفارى رۆژى كوردستان، حوزەیران، ژماره (٦٧) .
- ب- به عەرەبى :
- ١- اف.ار.بالمەر (١٩٨١) علم الدلالة، ترجمه مجيد الماشگه، وزارة التعليم العالى و البحث العلمى، الجامعه المستنصرية، مگبعه العمال المركزيه، ١٩٨٥، بغداد .
- ٢- پیر جیری (١٩٩٢) علم الدلالة، ترجمه منثر عیاشى، دار گلاس للدراسات و الترجمة و النشر. دیمشق.
- ٣- جون لاینز (١٩٨٠) علم الدلالة، الفصلان التاسع و العاشر من كتاب (introduction to the Theoretical linguistics 1968 p 400-481) ترجمه مجيد عبدالطيم الماشگه، حليم حسين فالح، كاظم حسين باقر، كليه الاداب جامعه البصره .
- ٤- عبدالهادى الفجلى (١٤١٥) خلاصه المنطق، منشورات دار الاعتصام للتاليف و النشر و الترجمة و الغباغه و النشر، الغبعه البابيه، مگبعه المهر، ايران .
- ٥- عزمى اسلام (١٩٨٥)، مفهوم المعنى دراسه تحليليه، حوايات الكليه الاداب، الحوليه السادسه، الرساله الحاديه و البلاپون، الكويت .
- ٦- العياشى أدرابى (٢٠١١) الاستلزام الحوارى فى التداول اللسانى، گ/١، منشورات الاختلاف، الجزائر العاصمة الجزائر.
- ٧- فرانك بالمەر (١٩٩٧)، مدخل الى علم الدلالة، ترجمه د. خالد محمود جمعه، مكتبه دار العرويه للنشر و التوزيع، كويت .
- ٨- محمد على الخولى (٢٠٠٠) علم الدلالة، دار الفلاح للنشر و التوزيع، الأردن .
- ٩- محمد محمد يونس (٢٠٠٤)، مقدمه فى علم الدلالة و التخاب، گ/١، دار الكتب الوكتيه، بنغازى، ليبيا .

الملخص

دلالة والقواعد المنطقيه لبعج ادوات الربك في اللغة الكرديه
يتناول البحث دلالة و قواعد بعج ادوات الربك في اكار علم المنطق الرياچي، وفق المنهج الوصفي، الهدف من
البحث التعرف على دور هژم الادوات في اقتصاداللغه و قوانين هژم الادوات لربك الجملة في اللغة الكرديه .
البحث عدا المقدمة والنتائج يتكون من محورين، المحور الاول يتناول العلاقة بين المعنى والمنطق، والپانى
يتناول قوانين بعج ادوات الربك في اللغة الكرديه، اهم النتائج التي توصلنا اليها في البحث هي : القوانين
المنطقيه لادوات الربك هي نفس القوانين المحمول بها في اللغة العربية و الانكليزية، ان ادوات الربك لها دور فعال
في اقتصاديه اللغة، وفي النهايه تم عرج ملخصين باللغه العربية والانكليزية .

Abstract

Meaning and Logical rules of some Conjunction in Kurdish language

This research is about Meaning and Logical rules of some Conjunction in Kurdish language, within the framework of mathematical logic, according to the descriptive analysis method; this research describes two important points which are: Identifying logical rules of Conjunction in Kurdish language and the role of these conjunctions in Economical language

This research except the introduction and conclusion consists of two axes. The first axis refers to meaning and logic. The second axis belongs to the rules of some Conjunction in Kurdish language

The most important target that we have reached in this paper is that: the logical rules in Kurdish language are the same as in the Arabic and English language. And the Conjunction have an important role in Economical language .

In the conclusion the researcher mentioned the most important results which he has proven and abstract in English and Arabic languages.